

1 Když císař Augustus jednou v Římě spatřil nějaké bohaté cizince, kteří chovali v náruči štěňátka a opičátka a mazlili se s nimi, zdvořile se jich otázel, zda u nich ženy nerodí děti; takto jim vpravdě vladařským způsobem vytkl, že vrozenou nám lásku a něžnost, která je určena jen pro lidi, vyplývávají na zvířata. Když tedy naše duše má od přírody vrozenou touhu po vědění a pozorování, není rozumné pokárat ty, kdo promarňují tuto touhu tím, že poslouchají a pozorují věci naprosto bezcenné, a přitom zanedbávají věci krásné a užitečné? Lidské smysly, jež trpně přijímají nárazy podnětů z okolního světa, jsou ovšem nuceny přijímat jakýkoliv jev, ať užitečný či neúžitečný; přesto však každý člověk, chce-li, má od přírody možnost užívat svého rozumu a rozhodovat se kdykoliv a bez jakékoliv námahy pro určitou věc, popřípadě své rozhodnutí zase měnit. Proto si má člověk vyvolit nejlepší věc, a to nejen aby ji pozoroval, nýbrž aby z toho pozorování měl prospěch. Jako totiž oku prospívá ta barva, jejíž jas a půvab zrak posilují a osvěžují, tak je třeba, abychom svou mysl obraceli k takovým pozorováním, která jí zároveň s potěšením nabízejí její vlastní dobro.

Pro tento účel se dobře hodí činy vynikajících mužů, které probouzejí u pozorovatelů jakousi horlivost a snahu je napodobit. U jiných věcí nebývá obdivovaný výkon provázen okamžitou touhou po napodobení. Právě naopak: často se nám líbí dílo, ale jeho tvůrcem pohrdáme. Tak například se těšíme z vonných mastí a nachových látek, ale mastičkáře a barviře pokládáme za lidi nedůstojné a nízké. Proto také Antisthenes, když uslyšel, že Isménias je výborný pištec, velmi správně dodal: „Ale neúžitečný člověk, neboť jinak by nebyl tak výborným pištcem.“ A král Filip řekl svému synovi, jenž líbezně a dovedně hrál při nějaké hostině na kitharu: „Nestydíš se tak krásně hrát?“ Stačí totiž, když král věnuje svůj čas jen naslouchání hudbě, a velkou čest prokazuje Múzám už tím, že takové produkce ponechá jiným a sám se jich zúčastní jako divák.

2 Kdo se zaměstnává nízkou činností, ten svou neúžitečnou

námahou vydává sám proti sobě svědectví, jak zanedbává věci krásné. Když nějaký ušlechtilý mladík spatří buď Diovu sochu v Pise nebo Héfinu v Argu, necítí touhu stát se Feidiou nebo Polykleitem; právě tak netouží být Anakreontem nebo Filémonem či Archilochem, i když mu jejich díla poskytují potěšení. Z toho, že krásné dílo nás těší, nevyplývá nutně, že bychom se chtěli rovnat jeho tvůrci. A proto ti, kdož pozorují taková díla, nemají z toho žádný užitek; při nich nevzniká v člověku ani snaha po napodobení, ani pocit budící v něm prudkou touhu vyrovnat se takovým vzorům. Naproti tomu příklady hrdinských ctností na nás působí tak bezprostředně, že se zároveň obdivujeme činům i se chceme vyrovnat hrdinům. U dobra, které nám poskytuje Štěstěna, nás těší jen to, že jsme jeho majiteli a poživateli, kdežto dobro poskytnuté nám hrdinskou ctností nás těší tím, že nám skýtá možnost k činu. Ono prvé dobro raději od jiných přijímáme, toto druhé raději jiným prokazujeme. Ušlechtilá ctnost totiž čínorodě láká a vyvolává touhu po činu tím, že zušlechťuje pozorovatele nikoliv snahou po napodobení, nýbrž že při samém pozorování už ho nutí k činu.

Z toho důvodu jsem se rozhodl pokračovat ve spisování životopisů a složil jsem tuto desátou knihu, jež obsahuje životopisy Perikla a Fabia Maxima, Hannibalova soupeře. Oba ti mužové se vzájemně podobali jak jinými ušlechtilými vlastnostmi, zvláště mírností a spravedlností, tak i tím, že velmi mnoho vykonali pro svou vlast, ač přitom často snášeli nepochopení ze strany lidu i svých společníků v úřadě. Zda jsem plně dosáhl svého cíle, rozhodne dílo samé.

3 Perikles pocházel z fýly Akamantis, z dému Cholargos a byl po obou rodičích z význačného domu i rodu. Xanthippos, jenž porazil u Mykaly vojevůdce perského krále, pojal za manželku Agaristu, blízkou příbuznou Kleisthena, jenž vyhnal Peisistratovce, odvážně zrušil vládu tyranů, vydal zákony a zavedl ústavu výborně přizpůsobenou pro svornost a blaho státu. Agarista měla sen, že porodila lva, a za několik dní porodila Perikla. Ten měl celé tělo normální, jenom hlavu měl dlouhou a nesouměrnou. Proto má skoro na všech podobiznách přílbici, neboť umělci patrně nechtěli zdůrazňovat jeho vadu. Atičtí básníci ho nazývali „schinokefalos“, cibulohlavý (skilla či schinos znamená mořskou cibuli). Z komiků praví Kratinos v Cheirónech:

*Nesvornost a starý Kronos spolu zplodili
největšího tyрана, jež bohové zvou
Hlavosběrný.*

V Nemesis zase říká: „Přiď, ó Die hostinný a hlavatý.“ Télekleides praví, že nevěda, co činit, sedí v městě „tu s těžkou hlavou, tu zas jen vydává mohutný hluk z hlavy dlouhé jako jedenáct leháték.“ Eupolis se v Démech vyptává na všechny vůdce lidu vystupující z podsvětí, a když je nakonec jmenován Perikles, praví o něm:

„Cos nyní přivedl, toť hlava zemřelých.“

4 Pokud jde o jeho učitele hudby, byl jím podle většiny svědectví Damón, jehož jméno prý se má vyslovovat s krátkou první slabikou, ale Aristoteles o něm říká, že se horlivě učil hudbě u Pythokleida. Damón, jak se zdá, byl vynikající sofista a svou pravou činnost skrýval před širší veřejností pod rouškou vyučování hudbě. S Periklem se stýkal jakoby se cvičencem, jsa ve skutečnosti jeho cvičitelem a učitelem v politice. Nezůstalo však utajeno, že Damón lyrou zastírá jinou činnost, i byl na základě střepeinového soudu poslán do vyhnanství jakožto muž ctižádostivých úmyslů, sympatizující s tyranidou. To dalo komikům podnět k různým vtipům. Tak Platón líčí, jak se ho kdosi vyptává:

*Leč to mně, prosím pěkně, řekni nejdřív; vždyť
co druhý Cheirón vychovals prý Perikla.*

Perikles poslouchal též výklady Zénóna Elejského, který se podobně jako Parmenides obíral přírodní filozofií; ten v sobě vypěstoval schopnost, že dovedl každého přesvědčit a logickými rozpory přivádět do úzkých. Timón Fliúntský se o tom kdysi vyslovil takto:

*Zénón má jazyky dva, v nich sílu náramně velkou,
každého jimi zná ztepat . . .*

Nejvíce však se Perikles stýkal s Anaxagorou Klazomenským. Ten ho především naučil důstojnému vystupování, vážnému chápání politických povinností, a vůbec povznesl jeho mravní ušlechtilost na vysokou úroveň. Současníci říkali Anaxagorovi „Rozum“, a to buď proto, že se obdivovali jeho hlubokému

a duchaplnému nazírání na podstatu světa, nebo že jako první uznal za základ uspořádání vesmíru nikoli náhodu či nutnost, nýbrž čistý a nesmíšený rozum, jenž vyloučil z chaotické směsice stejnorodé elementy.

5 K tomuto muži choval Perikles nesmírný obdiv; pod vlivem jeho výkladů o nebeských a nadpozemských věcech získal, jak se zdá, nejenom důstojné smýšlení a vznešený způsob mluvy, oproštěný od jakékoli banální a strojené přepjatosti; u něho si osvojil i vážný výraz tváře, již byl cizí smích, i volnou chůzi; způsob odívání volil takový, že při řeči mu roucho vždy klidně splývalo; jeho přednes byl klidný. Všechny tyto a podobné vlastnosti působily na každého okouzlejícím dojmem. Jednou mu nějaký sprostý a hrubý člověk na agoře spílal a nadával. On to však po celý den mlčky snášel a vyřizoval přitom nějaké naléhavé věci. Když večer klidně odcházel domů, šel ten člověk pořád za ním a nadával mu nejhoršími jmény. Do svého domu vstupoval už za šera, a tu nařídil jednomu ze svých sluhů, aby vzal hořící pochodeň a doprovodil toho člověka domů.

Na druhé straně zas básník Ión říká, že Periklovo vystupování bylo povýšené a tuze pyšné a že do jeho domyšlivých slov byla přimíchána velká dávka přezíravosti a pohrdání vůči ostatním. Naproti tomu vychvaluje Kimóna pro jeho jemné, laskavé a vybrané chování ve styku s lidmi. Avšak Ióna nesmíme brát příliš vážně. Jeho zásada totiž byla, že ke ctnosti — zrovna jako k tragédii — patří také kus čehosi satyrského. Ty pak, kteří Periklovu vznešenost nazývají ctižádostí a nadutostí, vyzýval Zénón, aby i oni byli takovým způsobem ctižádostivi: neboť už samotné osvojování si ušlechtilosti budí v člověku touhu po ní, takže se zvolna a nepozorovatelně stává jeho zvykem.

6 To, co jsem uvedl, však není vše, co si odnesl Perikles ze styků s Anaxagorou. Jak se zdá, jeho vlivem přemohl v sobě také pověřčivost, kterou vyvolává úžas a strach před nadpřirozenými zjevy u lidí, kteří neznají jejich příčinu; proto věří na působení démonů a jsou plni hrůzy z čiré nevědomosti, kterou odstraňuje přírodověda a místo děsivé a chorobné pověřčivosti skýtá lidem bezpečnou zbožnost, spojenou s krásnými nadějami.

Jednou prý přinesli Periklovi z venkovského statku hlavu jednorohého berana. Když věstec Lampón spatřil silný a pevný

roh, vyrůstající uprostřed čela, prohlásil, že z obou předáků hlavních politických stran v městě, Thukydidu a Perikla, zvítězí ten, kterému se ukázalo toto znamení. Anaxagoras však rozpoltil lebku a ukázal, že mozek zvířete nevyplňuje spodní část lebky, nýbrž táhne se ve tvaru podlouhlého vejce z celé dutiny směrem k tomu místu, kde nasedá začátek rohu. Tenkrát se všichni přítomní obdivovali Anaxagorovi, ale po krátkém čase zase Lampónovi, když totiž Thukydid podleh a všechna moc ve státě přešla na Perikla.

Podle mého mínění však nestojí nic v cestě tomu, že pravdu měli oba: přírodovědec správně rozpoznal příčinu, věstec účel a význam. Vždyť věci prvního z nich bylo zkoumat, z jakých příčin a jak onen jev vznikl, kdežto věci druhého bylo vysvětlit, jaký má účel a význam vzhledem k budoucnosti. Ti, kdo tvrdí, že objevit příčinu jevu znamená popřít jeho význam, si neuvědomují, že odmítají význam nadpřirozených věcí, odmítají i význam věcí zhotovených lidmi, například zvuk gongu, zář ohňových signálů, stín na slunečních hodinách. Každá z těchto věcí má svou příčinu a současně je určena k tomu, aby měla nějaký význam. Ale to už patří zase do jiného oboru.

7 Pokud byl Perikles mlád, velice se vyhýbal styku s lidem. Byl totiž zevnějškem podobem tyranu Peisistratovi. Pamětníci starých časů žasli i nad jinou podobností: jeho hlas byl právě tak lahodný a jeho jazyk právě tak hbitý a rychlý při řeči jako kdysi Peisistrátův. Vzhledem k tomu, že byl velice bohatý, že pocházel ze vznešeného rodu a měl vlivné přátele, nezabýval se z obavy před střepinovým soudem vůbec politikou, ale zato se vyznamenal na válečných výpravách a miloval nebezpečí. Když však Aristeides byl už mrtev, Themistokles ve vyhnanství a Kimóna zdržovaly vojenské výpravy skoro stále mimo Řecko, tu se Perikles náhle přidal ke straně lidu: před bohatou menšinou dal přednost straně chudé většiny, třebaže svou povahou naprosto netíhl k demokracii. Pravděpodobně se však obával, aby neupadl do podezření, že touží po samovládě. Mimoto viděl, že aristokrat Kimón se těší velké oblibě šlechty, a proto se přidal ke straně lidu, chystaje si tak pro sebe bezpečnost a proti Kimónovi sílu.

Hned také uspořádal jinak způsob svého života. V městě ho bylo možno vidět jen na cestě k agoře a k radnici. Odmítal

ž se
kem
n na
ítěz-

stu-
zdě-
řile-
onů.
ival,
o že
ofo-
válu
mít
pro-
oto:
ika-
lob-
pro

yla
ve
že
tra-
lid
roč-
řitý.

dky
Byl
bo-
nně
šat-
ždý
Pe-
itní
dil
up-
aty

všechna pozvání k hostinám a zanechal všech veselých styků s přáteli, takže po celou dlouhou dobu své politické činnosti nepřišel k žádnému z přátel na hostinu. Jedinou výjimku učinil o svatbě svého příbuzného Euryptolema, kde setrval až do úlitby na konci jídla, ale pak hned odešel. Veselá společnost totiž dovede odstraňovat přehrady veškeré důstojnosti a v družném kruhu se těžko zachovává zdání vznešenosti. A přece se skutečná ctnost nejlépe projevuje právě v nejobyčejnějších věcech. Proto také vzdálení pozorovatelé obdivují u slavných lidí kdovíjaké ctnosti, kdežto ti nejbližší obdivují prostotu jejich každodenního života. Také lidem se ukazoval jen občas, jakoby v přestávkách, aby se ho nepřesytili. Neřečnil při každé příležitosti a nechodil stále do lidových shromáždění, nýbrž — jak praví Kritolaos — propůjčoval svou osobu jako salamínskou trojřadku jen pro velké příležitosti, kdežto všechny ostatní úkoly dal za sebe vykonávat přátelům a jiným řečníkům. Jedním z nich prý byl Efiates, jenž zlomil moc rady na Areopagu a podle Platónových slov naléval občanům hojně a nemíšeně svobody. V důsledku toho, jak praví skladatelé komedií, si lid vedl jako zbujnělý kůň, nechtěl poslouchat, kousal Euboii a dupal po ostrovech.

8 K tomuto způsobu života a k své duchovní velikosti Perikles vhodně přidružil jako nástroj svoji řeč; přidával do ní často Anaxagorovu učenost, přilévaje — jako jakési barvivo — do řečnického umění přírodovědu. Tim, že z přírodovědy získal k své vrozené ušlechtilosti ještě vznešenost myšlení a všestrannou působivost, jak dí božský Platón, a že spojil to, co je v přírodovědě užitečné, se svým řečnickým uměním, daleko předstihl všechny ostatní. Z toho důvodu mu prý také bylo dáno známé příjmení Olympský; někteří ovšem soudí, že byl tak nazván podle staveb, jimiž vyzdobil město, jiní zase, že se tak stalo na podkladě jeho státnických a vojenských úspěchů. Je však velmi pravděpodobné, že jeho sláva byla výslednicí všech jeho vynikajících vlastností. Komédie tehdejších básníků, kteří se vážně či v žertu často o něj otírají, naznačují, že se mu toho příjmení dostalo spíše pro účinnost jeho řeči; říká se v nich o něm, že hřmí a metá blesky, když mluví, a že na jazyku nosí hrozný blesk. Také se uvádí jeden žertovný výrok Thukydidy, Melésiova syna, týkající se Periklovy řečnické síly. Thukydidy byl ari-

stokrat a velmi dlouho politicky bojoval proti Periklovi. Když se ho spartský král Archidamos zeptal, zda je lepším zápasníkem on či Perikles, odpověděl mu: „I když ho v zápase porazím na lopatky, on bude tvrdit, že neprohrál, a přesvědčí o svém vítězství i očitě diváky.“

Ale i tak si Perikles při řeči dával velký pozor; kdykoliv vystupoval na řečnickou tribunu, modlil se k bohům, aby mu bezděky nevyklouzlo ani jediné slovo, jež by se nehodilo k dané příležitosti. Psaného po něm nezůstalo nic kromě návrhů zákonů. Také jeho ústních výroků je velmi málo; tak například vyzýval, aby Aigina byla „odstraněna jako oční hlen Peiraia“; nebo že „už zří, jak od Peloponésu se žene válka“. A když jednou Sofokles, jenž s ním vyplul jako spoluvatel na výpravu, pěl chválu na jednoho krásného chlapce, řekl mu: „Sofokle, velitel má mít čisté nejen ruce, ale i oči.“ Stésimbrotos vypravuje, že když pronášel na řečništi oslavnou řeč na padlé na Samu, pravil toto: „Stali se nesmrtelnými jako bohové; ty také nevidíme, ale důkazem jejich nesmrtelnosti jsou počty, jichž se jim dostává, a dohodiní, jež nám prokazují. Totéž platí i o těch, kdo zemřeli pro vlast.“

9 Thukydidy, jenž líčí Periklovu vládu tak, jako by to byla jakási aristokracie, o ní říká: „Naoko to byla demokracie, ve skutečnosti vládá prvního muže.“ Mnozí jiní zase uvádějí, že poprvé on začal lidu rozdělovat půdu v dobytých územích, hradit vstupné do divadla a honorovat služby pro stát, čímž se lid pokazil a stal vinou tehdejších politických poměrů příliš náročným a uvolněným, zatímco dříve býval ukázněný a pracovitý. Příčinu této změny je třeba zkoumat podle zjištěných fakt.

Zpočátku, jak už bylo řečeno, hledal Perikles prostředky k potlačení Kimónova vlivu, a proto se hleděl zalíbit lidu. Byl však méně zámožný než Kimón, jenž prostřednictvím svého bohatství získával pro sebe chudáky; dělal to tak, že každodenně rozdával všem potřebným Athéňanům obědy, starším dával šatstvo a na svých statcích dal odstranit ploty, aby si tam každý mohl načesat ovoce. Těmito demagogickými prostředky byl Perikles dohnán k tomu, že se rozhodl rozdělovat peníze ze státní pokladny, jak mu to — podle Aristotelovy zprávy — poradil Damónides Oiský. Během krátkého času prostřednictvím vstupného do divadla a soudcovských platů, jakož i jinými platy

a odměnami lid podplatil a užil ho v boji proti areopagu, jehož členem sám nikdy nebyl, poněvadž se nikdy nestal ani hlavním archontem, ani thesmothetem, králem-obětníkem nebo polemarchem. Tyto funkce byly totiž odedávna přidělovány losem, a kdo se jich úspěšně zhostili, stávali se pak členy areopagu. Jakmile Perikles za pomoci lidu posílil ještě více svou moc, omezil vliv areopagu tak, že mu skrze Efialta odňal skoro všechno důležitější rozhodování, Kimón byl střepeinovým soudem vyobcován z vlasti pro údajné sympatie ke Spartě a jako nepřítel lidu. Byl to muž, jemuž se nikdo v Athénách nemohl rovnat ani bohatstvím, ani rodem, jenž dobyl skvělých vítězství nad barbary a naplnil město velkou peněžitou i věcnou kořistí, jak už bylo vyličeeno v jeho životopise. Tak velká byla Periklova moc nad lidem.

10 Rozsudek střepeinového soudu měl pro odsouzence za následek vyobcování z vlasti na deset let. Když však během této doby Lakedaimoňané vpadli s velkým vojskem do území Tanagry a Athéňané vytáhli ihned proti nim, tu se Kimón vrátil z vyhnanství a zařadil se jako voják po bok příslušníků své fýly; chtěl se tak činem zbavit podezření ze sympatií ke Spartě, že by spolu s krajany podstoupil válečné nebezpečí. Ale Periklovi přátelé se domluvili a odmítli ho jakožto vyhnance. Zdá se, že právě proto Perikles bojoval v této bitvě co nejudatněji a nešetřil vlastního života vynikl nad všechny ostatní. Padli ovšem též do jednoho všichni Kimónovi přátelé, které Perikles spolu s ním obviňoval z prospartského smýšlení.

Athéňané však brzy svého jednání trpce litovali a zastesklo se jim po Kimónovi, neboť byli poraženi na hranicích Atiky a čekala je těžká válka v letní době. Když to pozoroval Perikles, neváhal se zavděčit lidu. Sám podal v té věci návrh a povolal Kimóna zpět. Ten po návratu sjednal mezi městy mír, neboť Lakedaimoňané mu byli příznivě nakloněni, kdežto s Periklem a ostatními vůdci nechtěli mít nic společného.

Některí však říkají, že Perikles navrhl pro Kimóna návrat teprve potom, co spolu uzavřeli tajné dohody prostřednictvím Kimónovy sestry Elpiniky. Podle těchto dohod měl Kimón s dvěma sty lodí odplout na výpravu, velet mimo Athény a pustošit zemi perského krále, kdežto Periklovi mělo zůstat velení v městě. Zdá se, že Elpiniké se pokusila získat Periklovu přízeň pro

Kimóna už v dřívějších dobách, když byl její bratr žalován před hrdelním soudem. Perikla tehdy ustanovil lid za jednoho z žalobců. Když k němu Elpiniké přišla s prosbou, řekl jí s úsměvem: „Na vyřizování takových věcí jsi už stará, Elpiniko, příliš stará.“ Při jednání však promluvil jen jednou, aby učinil zadost své úřední povinnosti, a ze všech žalobců uškodil Kimónovi nejméně. Jak by pak mohl někdo věřit Idomeneovi, když obviňuje Perikla, že prý dal úkladně zabít vůdce lidu Efialta, svého přítele a příslušníka téže politické strany, a to proto, že naň žárlil a záviděl mu jeho slávu? Nevím, odkud sebral a jako žluč vychrlil tuto zprávu o Periklovi, jenž sice jistě nebyl prost chyb, ale smýšlení měl ušlechtilé a ducha tak čestného, v jakém se nikdy nemůže zrodit tak surová a zvířecí vášeň. Efialta, který byl postrachem šlechty a neúprosně stíhal peněžní machinace a jakékoliv ohrožení práv lidu, tajně a úkladně dali zavraždit jeho nepřátelé prostřednictvím Aristodika z Tanagry, jak o tom svědčí Aristotelova zpráva. Kimón pak zemřel jako vojevůdce na Kypru.

11 Aristokraté, kteří už dříve pozorovali, že Perikles je nejmocnějším mužem v obci, si přáli, aby měl proti sobě nějakého rovnocenného soupeře, jenž by oslaboval jeho moc tak, aby neměl naprostou samovládu. I postavili proti němu Thukydidu z Alópeky, rozvážného muže, Kimónova příbuzného; jako válečník sice Kimóna nedosahoval, zato ho předčil jako řečník a politik. Ten se účinně zajímal o vnitřní potřeby města a přitom sváděl s Periklem řečnické souboje tak úspěšně, že záhy v obci obnovil politickou rovnováhu. Nepřipustil, aby se takzvaní šlechtici mísili mezi lid, jako tomu bývalo dříve, kdy se jejich lesk ztrácel v množství, nýbrž učinil z nich kastu samu pro sebe, sjednotil všechnu jejich moc, takže se mohl uplatnit jejich vliv, a způsobil, že se miska politických vah začala klonit v jejich prospěch. Existovala sice už dříve mezi občany jakási skrytá trhlina, jaká bývá v železe, jež byla náznakem budoucí zásadní odlišnosti mezi stranou lidovou a aristokratickou; avšak teprve řevnivost a ctižádost těchto dvou mužů zařizla mezi občany přehluboký řez a způsobil, že jedna část byla nazývána lid a druhá část šlechtická menšina. Proto Perikles uvolnil lidu právě tehdy otěže co nejvíce a dělal politiku jen s ohledem na přízeň lidu; dbal na to, aby v městě stále byly nějaké lidové zábavy, veřejné

hostiny nebo slavnostní průvody; zabavoval neustále město skvělými radovánkami; rovněž vypravoval rok co rok na moře šedesát trojřadek, na nichž konali mnozí občané osmiměsíční placenou službu, čímž se jim současně dostalo výcviku i získávali námořnické zkušenosti. Mimoto vyslal jako osadníky tisíc mužů na Chersonesos, pět set na Naxos, dvě stě padesát na Andros, tisíc do Thrákie, aby se tam usídlili mezi Bisalty, a jiné do Itálie, kde se znovu stavěla Sybaris, kterou pak přejmenovali na Thúrioi. Účelem těchto opatření bylo jednak odstranit z města nepracující a pro tuto nečinnost nepokojné živly, jednak pomoci chudému lidu, a konečně také usadit mezi spojence osadníky, kteří by je hlídali a odstrašovali od případných pokusů o vzpou-ru.

12 Co však přineslo Athénám největší radost a ozdobu, co uvádělo i ostatní lidi ve svrchovaný úžas a co jediné je až dodnes pro Řecko důkazem, že ona legendární moc a ono starobylé bohatství není snad pouze vybájenou lží — to jsou nádherné chrámové stavby z Periklovy doby. A přece ho protivníci nejvíce napadali a ve schůzích sněmu podezírali právě pro tuto jeho velezáslužnou činnost; vykřikovali, jaká je to pro lid ostuda a ztráta dobré pověsti, že dal přenést spolkovou pokladnici z Délu k sobě do Athén. To nejpříjemnější ospravedlnění pro takové jednání, že totiž spolkový poklad byl vyzvednut a uložen na bezpečné místo z obavy před barbary, usvědčuje ze lži sám Perikles. Vzniká prý nutně dojem, že Řekové jsou obětí kruté a tyranické zpupnosti, vidí-li na vlastní oči, jak s jejich vynucenými příspěvky na válku nakládáme tím způsobem, že „jako nějaká marnivá žena zlatíme a krášíme své město, ověšující je drahými kameny, sochami a chrámy v ceně tisíců talentů“.

Perikles však podal lidu tento výklad: „Spojencům nejsme povinni skládat žádné účty, protože za ně bojujeme a chráníme je před barbary; oni neodvádějí ani koně ani lodě ani vojáky, nýbrž jen peníze, které pak nepatří těm, kdo je dávají, nýbrž těm, kdo je přijímají, jestliže ovšem náležitě plní to, zač je berou. Obec má právo, je-li v plné míře vyzbrojena pro případ války, vydávat své přebytky na takové věci, z nichž bude mít po uskutečnění věčnou slávu a při uskutečňování dobrý zisk, protože všude bude dost práce a dostaví se rozmanité potřeby, které všude vyvolají podnikavost, rozhýbají každou ruku a poskytnou

výdělek takřka celému městu, jež z toho všeho bude mít okrasu i obživu.“

Mladým a silným lidem přinášela vojenská služba dobrý výdělek ze spolkové pokladny; Perikles však chtěl, aby i nevojenský a dělný lid měl podíl na výsledcích, ale aby je nedostával za nic a bez práce. Proto zaměstnal lid prováděním velikých staveb a rozsáhlých stavebních podniků, naplánovaných na dlouhou dobu, aby lid doma měl stejnou možnost výdělku za spolkové peníze jako vojáci na moři, v pevnostech nebo na výpravách. Bylo třeba všeho druhu materiálu: kamene, mědi, slonoviny, zlata, ebenového a cypřišového dřeva. Bylo třeba řemeslníků, kteří materiál upravovali a zpracovávali, což jsou tesaři, sochaři, mědikovci, kameníci, barvíři, zlatníci, rytci do slonoviny, malíři, lakýrníci, řezbáři. Bylo třeba lidí, kteří materiál dopravovali a obstarávali na moři i na souši, jako jsou obchodníci, lodníci, kormidelníci, koláři, povozníci, kočí, provazníci, tkalci, sedláři, cestáři, horníci. Každé řemeslo mělo — jako má velitel své vojsko — množství nádeníků a dělníků, na nichž spočívalo hlavně provádění těžké práce. A tak tyto potřeby poskytovaly a rozdělovaly blahobyt lidem takřka každého věku a s každou pracovní znalostí.

13 Jak stavby rostly do výše, udivující svou velikostí a nenapodobitelné krásou svých tvarů, řemeslníci se o závod snažili povznést řemeslnou práci na umělecký výkon. Nejúžasnější na tom všem byla rychlost práce. Stavby, o nichž se domnívali, že každá bude stěží dokončena v průběhu mnoha pokolení a lidských věků, ty všechny dospěly k svému ukončení v období jediné obecní správy. A přece se vypráví, že když se malíř Agatharchos vychloubal, jak rychle a snadno dovede namalovat obrazy, slyšel prý to Zeuxis a řekl: „Já k tomu potřebuji dlouhý čas.“ Vskutku, přílišná rychlost a lehkost při umělecké práci nedodá dílu trvalou vážnost ani dokonalou krásu; poctivá práce a čas vynaložený na zhotovení díla mu vdechne sílu, jež se projeví trvalým účinkem. A proto budí Periklovy stavby tím větší obdiv, protože vznikly v krátkém čase pro dlouhé věky. Pokud jde o krásu, vyvolávaly už hned tenkrát dojem vznešené starobylosti, a přece jsou svou svěžestí až podnes živé a nové. Jakási mladost na nich stále kvete a chrání jejich vzhled před účinkem věků. Jako by v nich sídlil dech věčnosti a nestárnoucí duše.

Všechno řídil a na vše dozíral Feidias, vedle něhož ovšem na stavbách působili i jiní velcí architekti a umělci. Parthenón, chrám široký sto stop, vystavěli Kallikrates a Iktinos; svatyni v Eleusině začal budovat Koroibos, jenž postavil dolní sloupy a spojil je břevnovím; po jeho smrti připojil Metagenes z Xypety vlys a horní sloupy a nakonec Xenokles z Cholargu zastřešil vnitřní prostor chrámu. Stavbu dlouhých zdí prováděl Kallikrates, přičemž mu Perikles dával pokyny, jak to prý Sokrates osobně slyšel. Kratinos vtipkuje o této stavbě v jedné komedii a naráží na její pomalý postup:

*Slovy už dávno je staví Perikles,
skutkem však s nimi ani nehne.*

Ódeion, jež mělo uvnitř spoustu sedadel a sloupů a střechu kolem se svažující od vrcholu dolů, bylo prý obrazem a napodobením stanu perského krále. Také na tuto stavbu Perikles osobně dozíral, a proto si ho též Kratinos dobírá v Thráckanách:

*Hle, cibulohlavý Zeus tu přichází,
Perikles, a na hlavě nese Ódeion,
když ostrakismu šťastně unikl.*

Tehdy Perikles poprvé podal z ctižádosti návrh, aby se o slavnosti panathénají konal hudební závod. Když pak byl zvolen za pořadatele závodu, sám ustanovil, jak a co mají účastníci závodu zpívat, hrát na flétnu a na kitharu. Hudební závody se potom od těch dob vždy pořádaly v Ódeiu.

Propylaje na Akropoli byly vystavěny v pěti letech pod vedením stavitele Mnésikla. Při práci se udála podivuhodná příhoda, jež ukázala, že se bohyně nestaví proti té stavbě, nýbrž naopak, že má na ní zájem a přeje si její dokončení. Nejpracovitější a nejhorlivější řemeslník uklouzl, zřítíl se z výšky na zem a podle dobrozdání lékařů byl jeho stav velmi vážný. Perikles tím byl velmi sklíčený. Tu se mu ve snách zjevila bohyně a dala mu návod, jak zraněného léčit. Perikles ho pak skutečně rychle a snadno uzdravil. Za to dal postavit na Akropoli také bronzovou sochu Athéně Uzdravitelce, a to vedle oltáře, který prý tam stál už dřívě.

Feidias vytvořil zlatou sochu bohyně a jeho jméno jakožto

tvůrce je vyryto na podstavci. Měl ve všem hlavní slovo, a jak jsme už řekli, pro své přátelství s Periklem dozíral na všechny ostatní umělce. Tento vztah vynesl Feidiovi závist a Periklovi pomluvu. Říkalo se totiž, že Feidias kryje schůzky vznešených žen s Periklem pod záminkou, že se přicházejí dívat na jeho dílo. Těchto povídaček se zmocnili skladatelé komedií a rozšířili o něm spoustu nejnepříjemných klepů. Tak například činili narážky na manželku Periklova přítele a podvelitele Menippa, jindy zase vtipkovali, že Pyrilampes, Periklův důvěrný přítel, pěstuje exotické ptactvo jen proto, aby mohl posílat pávy darem těm ženám, o něž se Perikles zajímal. Ostatně kdo by se divil takovým řečem, když přec komikové jsou vůbec lidé se satyrskými sklony a při každé příležitosti přinášejí pomluvy o nejlepších mužích za obět závistivému davu jako nějakému zlému démonu? Vždyť i sám Stésimbrotos z Thasu se opovážil přijít se zprávou o hrozně a bezbožně násilnosti, již se prý Perikles dopustil na manželce svého syna. Z toho je vidět, jak je pravda vždy nesnadná a těžko postižitelná: potomkům brání poznat události velký časový odstup, kdežto současné zprávy o lidech a jejich činech zatemňují a překrucují pravdu buď závistí a nepřátelstvím, nebo naopak přílišnou přízní a pochlebováním.

14 Když řečníci patřící k Thukydidově straně vykřikovali, že Perikles plýtvá penězi a přivádí příspěvky nazmar, tu se Perikles ve sněmu otázel lidu, zda pokládá jeho výdaje za velké. A když řekli, že za velmi velké, odpověděl: „Propříště tedy ať nesu náklady já, nikoli vy; ale na stavby dám vyrýt pouze své jméno.“ Po těchto slovech, buď že obdivovali jeho velkomyslnost, nebo že také toužili po slávě z oněch staveb, ho všichni hlasitým křikem vybidli, aby bral peníze na ty výdaje ze státní pokladny a ničím nešetřil. — Nakonec podstoupil proti Thukydidovi rozhodný zápas prostřednictvím střepinového soudu. Když z něho vyšel vítězně, poslal Thukydidu do vyhnanství a opoziční stranu rozpustil.

15 Tak byly rozpory v obci s konečnou platností odstraněny a v městě zavládl naprostý klid a jednota. Perikles úplně podrobil své vůli jak Athény, tak i vše ostatní, co na nich bylo závislé: důchody, vojsko, loďstvo, ostrovy, moře, velikou moc, prostírající se nad Řeckem i nad cizími zeměmi, jakož i vládu nad podrobenými kmeny, spřátelenými králi a spojeneckými vladaři.

S těmito změnami se však začal měnit i on sám. Už nebyl tak laskavý k lidu a ochotný k ústupkům a nepodřizoval se jeho přáním tak snadno, jako se loď podvoluje větrům. Obrazně řečeno: onu květnatě změkčilou píseň uvolněné a leckdy slabé demagogie přeladil na aristokratickou a královskou tóninu. Avšak tohoto způsobu vlády užíval cílevědomě a důsledně ku prospěchu státu, takže většinou se lid dal dobrovolně vést jeho přesvědčováním a poučováním. Jen v ojedinělých případech se lid postavil na odpor, a tu jej Perikles se vši rázností přinutil, aby se mu ve svém vlastním zájmu podvolil. Počínal si prostě jako lékař, jenž při dlouhodobé a proměnlivé chorobě podle potřeby léčí jednou neškodnými sladkostmi, jindy zase bolestivými zákroky a hořkými léky.

V lidu, jenž má tak velikou moc, jakou tehdy měli Athéňané, vznikají pochopitelně velmi různé vášně. Jediný Perikles je dovedl všechny moudře krotit. Zpravidla přitom užíval dvou kordidel, totiž strachu a naděje; prvním tlumil lid v přílišné zpupnosti, druhým jej povznášel a sílil v beznaději. Dokázal, že řečnické umění, jak praví Platón, je umění vést duše a hlavním jeho úkolem je působit na lidské povahy a vášně, neboť určité zvuky a tóny duše vyžadují velmi citlivý dotek a úhoz. Příčinou toho nebyla však jen síla jeho řeči, nýbrž, jak říká Thukydidés, dobrá pověst jeho života a důvěra v muže, jenž byl naprosto neúplatný a pro nějž peníze nebyly ničím. Ten, jenž své město učinil z velkého největším a nejbohatším a jenž měl větší moc než mnozí králové a vladaři, z nichž někteří ho dokonce ustanovili za poručníka svým synům, ten nezvětšil jmění, jež zdědil po otci, o jednu jedinou drachmu.

16 Jeho moc líčí podle pravdy Thukydidés, kdežto narážky u komiků jsou plné zlomyslnosti; nazývají například Periklovy přátele novými peisistratovci a jej samého vyzývají, aby přísahal, že se nestane tyranem, jako by se jeho vysoké postavení nersrovnávalo s demokracií a bylo příliš těžkým břemenem pro lid. Télekleides praví, že mu Athéňané odevzdali

*důchody měst i sama města, aby je poutal či uvolňoval,
kamenné zdi, aby je budoval a zase boursal,
též smlouvy, sílu, moc, mír, bohatství i štěstí.*

Jeho vláda nepředstavovala jen nějaký krátký úsek dočasného rozkvětu. Čtyřicet let stál na prvním místě mezi takovými muži, jako byli Efiáltés, Leókrates, Myrónides, Kimón, Tolmides a Thukydidés; po pádu a vyobcování Thukydidy držel ve svých rukou vládní moc po plných patnáct let nepřetržitě a sám, jsa každoročně znovu volen za stratéga. Přitom zůstal vždy neúplatný, ačkoliv nebyl v peněžních věcech netečný.

Abyste své poctivě získané a po otci zděděné jmění nedbalostí nezmenšoval a zároveň aby mu péče o ně nezabírala příliš mnoho vzácného času, zařídil jeho správu způsobem, který pokládal za zcela jednoduchý a přitom velmi přesný. Každoročně totiž celou úrodu prodal a pak všechno, co potřeboval k živobytí i pro dům, kupoval na tržišti. Pro své dospělé syny a jejich ženy takový hospodář ovšem nebyl ani příjemný, ani štědrý. Bručeli na takové puntičkářské hospodaření ze dne na den, poněvadž neměli žádné přebytky, jaké bývají ve velikém a bohatém domě, nýbrž každý výdaj a každý příjem se přesně vyúčtoval. Celé toto přesné hospodaření vedl jediný otrok jménem Euangelos, jenž měl k tomu zvláštní nadání anebo ho tomu Perikles přiučil.

Takový způsob se nijak neshodoval s Anaxagorovou filozofií, vždyť ten ve svém nadšení a velkomyslnosti dům zanedbával a neobhospodařenou půdu ponechal za pastvu ovcím. Ovšem život přemítavého filozofa a praktického politika není tuším totéž. Filozof pozvedá do říše krásna svou mysl, jež nepotřebuje žádných nástrojů a vnějších statků; pro politika však, jenž spojuje lidské potřeby se ctností, je bohatství netoliko věcí potřebnou, nýbrž i mravně dobrou, jako tomu bylo v případě Perikla, jenž poskytoval pomoc mnoha chudým.

A přece se i o Anaxagorovi vypravuje následující příběh. Jednou se stalo, že Perikles, maje plnou hlavu důležitých prací, dočasně zanedbal péči o Anaxagoru. Ten už byl velmi stár a síly ho opouštěly. I zahalil svou tvář a vyčkával smrt. Když se o tom doslechl Perikles, rozrušen příběhl k filozofovi, úpěnlivě mu rozmlouval jeho úmysl odejít ze světa a víc než jeho litoval sám sebe, že má přijít o takového státnického rádce. Tu prý Anaxagoras odhalil tvář a řekl: „Perikle, kdo potřebuje svítit, musí přilévat olej.“

17 Když později začali Sparťané nevráživě pozorovat růst Athén, Perikles vychovával lid, aby byl ještě hrdější a věřil ve

svou silu. Podal potom návrh, aby všichni Řekové sídlící kdekoliv v Evropě nebo v Asii byli vyzváni, aby bez ohledu na velikost svého města vyslali své zástupce na sjezd do Athén. Zde se mělo jednat o řeckých chrámech, jež barbaři vypálili, o obětech, které Řekové za perských válek slíbili bohům za záchranu vlasti, ale dosud nepřinesli, a konečně o námořní plavbě, aby byla pro všechny bezpečná a nebyl porušován mír. Za tím účelem bylo rozesláno dvacet mužů starších padesáti let. Z nich pět jelo zvat Ióny a Dóry asijské, jakož i obyvatelé ostrovů až po Lesbos a Rhodos; pět jich šlo do míst při Helespontu a v Thrákii až po Byzantion; pět jich bylo vypraveno do Boiótie, Fókidy a Peloponésu a pak skrze území Lokrů do přilehlých oblastí až po Akarnánii a Ambrakii; zbývající se ubírali přes Euboii k Oifaňům, pak k Malijskému zálivu a dále k Fthiótům, Achaiům a Thesalům. Všechny kmeny přemlouvali, aby přišly do Athén a zúčastnily se porad o míru a spolupráci Řecka. Jejich cesta však neměla žádný úspěch. Zástupci obcí se nedostavili, prý pro odmítavé stanovisko Sparťanů; skutečně byl pokus poprvé odmítnut na Peloponésu. — Tento výklad jsem vložil proto, abych ukázal Periklovo smýšlení i velkorysost jeho plánů.

18 Na válečných výpravách proslul hlavně svou opatrností. Sám od sebe nikdy nezačal bitvu, jež skrývala nebezpečí a jejíž výsledek byl příliš nejistý. Právě tak nezáviděl a nechtěl se podobat takovým vojevůdcům, kteří docílili skvělého úspěchu jen tím, že se spolehli na náhodu a byli pak obdivováni jako velcí hrdinové. Občanům vždy říkal, že pokud bude záležet na něm, zůstanou navždy nesmrtelní. Když viděl, že Tolmides, Tolmaiův syn, spoléhající na své válečné štěstí a roznicený slávou svých vojenských činů, se chystá vpadnout do Boiótie ve velmi nevhodnou dobu a že už přemluvil nejstatečnější a nejctížádstivější občany mužného věku, aby se zúčastnili výpravy jako dobrovolníci (bylo jich asi tisíc vedle ostatního vojska), pokusil se ho zadržet a varovat ve sněmu. Tehdy také pronesl onen proslulý výrok: nechce-li Tolmides poslechnout Perikla, ať aspoň počká na nejmoudřejšího rádce — čas. Jeho slova tenkrát nebyla přijata s velkým nadšením. Ale za několik dní, když přišla zpráva, že v prohrané bitvě u Koróneie padl nejen sám Tolmides, ale také mnoho znamenitých občanů, tu se Periklovi dostalo velké lásky a vážnosti jakožto muži rozumnému a vlastnilovnému.

19 Z jeho válečných výprav se stala nejproslulejší výprava na Chersonésos, neboť jí přinesl záchranu chersonéským Řekům. Přivedl tam totiž tisíc athénských osadníků a tímto obranným mužstvem velice posílil tamní města. Kromě toho zbudoval přes celou úzkou šíji od moře k moři pás opevněných valů, aby zamezil nájezdy Thráků na Chersonésos. Tím ukončil dlouhotrvající těžkou válku, již trpěly ony končiny po celý ten čas, protože byly v těsném sousedství barbarů a stále byly sužovány loupeživými hordami na pomezí i v nitru země.

V cizině si zjednal největší obdiv a uznání onou výpravou, kdy vyplul se stovkou triér z Pég v Megaridě a plavil se kolem Peloponésu. Poplenil totiž nejen značnou část krajiny při pobřeží jako dříve Tolmides, nýbrž pronikl s těžkooděnci ze svých lodí daleko od moře do vnitrozemí a zahnal za hradby nepřátele bojující se jeho příchodu. Sikyóňany, kteří se mu u Nemeie postavili na odpor a pustili se s ním do boje, rozhodně porazil a na bojišti vztyčil vítězné znamení. Z Achaie, jež byla s Athéňany spřátelená, vzal na své trojradky vojáky a přepravil se s celým vojskem k protějšímu břehu; pak proplul mimo ústí Achelóu a napadl Akarnánii. Sevřel Oiniady zdi, a když zemi vyplenil a zpustošil, navrátil se domů. Dokázal, že nepřátelé z něho měli strach, kdežto občané v něm uznávali obezřelého a rázného vojevůdce, neboť jeho výpravu nepostihla žádná, třeba jen náhodná nehoda.

20 Velikou a skvěle vstrojenou výpravu podnikl po Černém moři. Vše, oč ho tamní řecká města žádala, jim vyplnil a zachoval se k nim s laskavostí; okolním barbarským kmenům a jejich králům a vládcům však ukázal velikost moci, nebojácnost a odvážnost, s jakou Athéňané mohou kamkoliv plout a počínat si jako skuteční páni moře. Sinópanům zanechal třináct lodí pod vůdcem Lamachem, jakož i vojáky proti tyranu Timésielovi. Když pak byl tento samovládce i se svými přívrženci vypuzen, podal Perikles návrh, aby do Sinópy odplulo šest set athénských dobrovolníků a bydleli spolu se Sinópany; měli si mezi sebou rozdělit domy a půdu, kterou předtím vlastnili tyrané.

Jinak však neustupoval před nátlakem občanů a nedal se jim vést, když unesení svou silou a štěstím znovu dostali zálsusk na Egypt, aby pobouřili přímořské oblasti perské říše. Mnohé už také začala jimat ona neblaze zakořeněná a osudná žádost po

Sicílii, kterou později plně rozdítili řečníci Alkibiadovy strany. Někteří snili dokonce o Etrurii a Kartágu, a jejich záměr nebyl tak zcela beznadějný, uvážíme-li současnou moc Athén a její úspěšný růst.

21 Leč Perikles potlačoval takové výstřelky a krotil touhy po vměšování do cizích věcí. Největší část moci vynaložil na zachování a upevnění toho, čeho už bylo dosaženo. Za svůj hlavní úkol pokládal potlačovat Sparťany a všude se jim stavět na odpor, což dokázal při mnoha jiných příležitostech, ale zvláště za svaté války. Když totiž Sparťané vtrhli s vojskem do Delf a chrám, dosud patřící Fókům, odevzdali Delfským, tu hned po odchodu Sparťanů přišel s vojskem Perikles a znovu uvedl v držení chrámu Fóky. A poněvadž Sparťané získali od Delfských právo přednostního dotazu a dali je vrýt na čelo kovového vlka, i Perikles vymohl totéž právo pro Athéňany a dal je vrýt do pravého boku téhož vlka.

22 Jak správná byla jeho snaha omezit se mocensky jen na vlastní Řecko, to mu dosvědčil pozdější vývoj událostí. Nejprve odpadli Euboiané, proti nimž se musel vypravit s vojskem. Hned nato přišla zpráva, že začali válku Megařané a že vojsko Peloponésanů stojí na hranicích Atiky pod vedením spartského krále Pleistónakta. Proto se Perikles hned zas rychle vrátil z Euboie do války v Atice, ale neodvážil se přímého boje s vojskem nepřítele, jež bylo početně v převaze a statečné. Viděl však, že Pleistónax, který byl ještě velmi mlád, se nejvíce ze všech rádců radí s Kleandridem, jež eforové přidělili mladistvému králi jako strážce a poradce. Perikles se pokusil tajně se s ním domluvit a skutečně ho také brzy podplacením přiměl, že Peloponésané odtáhli z Atiky. Když se jejich vojsko navrátilo a rozešlo po svých městech, Sparťané, hluboce nad tím roztrpčeni, uložili králi velikou pokutu; poněvadž ji nemohl zaplatit, odešel ze Sparty. Kleandrida, jež uprchl, odsoudili k smrti. Byl otcem Gylippa, jež pak porazil Athéňany na Sicílii. Jak se zdá, příroda ho postihla lakotností jako dědičnou nemocí, neboť i on jí byl po statečných činech hanebně zachvácen, a proto ze Sparty vyobcován. To jsem však už podrobně vyličil v Lysandrově životopise.

23 Když Perikles pak podával jako velitel vyúčtování, vykázal v něm položku desetí talentů s označením „nutný výdaj“.

Lid to přijal bez jakéhokoliv výtáčení a bez pátrání, co se za tím skrývá. Někteří, mezi nimi i filozof Theofrastos, zaznamenali, že do Sparty každoročně docházelo od Perikla deset talentů, jimiž si získával vedoucí státníky a odvracel válku. Nekupoval si však mír, nýbrž čas, aby mohl v klidu vykonat přípravy a tím lépe pak válčit.

Brzy nato se obrátil proti odpadlíkům: přeplul na Euboii s padesáti lodmi a pěti tisíci těžkooděnci a znovu si podmanil tamní města. Z Chalkidy vypudil takzvané hippoboty, občany vynikající bohatstvím a slávou. Obyvatelé města Hestiaie vyhnal všechny ze země a usadil tam Athéňany; v tomto jediném případě byl neúprosný, protože se zmocnili atické lodí a povraždili její posádku.

24 Když potom byla uzavřena mezi Athéňany a Sparťany mírová smlouva na třicet let, navrhl Perikles námořní výpravu proti Samu. Jako důvod uvedl, že Samští neuposlechli výzvy ke skončení války s Milétem. Poněvadž, jak se zdá, se pustil do války se Samem proto, aby se zavděčil Aspasií, snad bude vhodné hned zde podat podrobnější výklad o této ženě, jež byla obdařena takovou schopností a silou, že si dovedla získat přízeň nej přednějších státníků a filozofům poskytla znamenitou a hojnou látku k vypravování o své osobě.

Všichni se shodují v tom, že pocházela z Miléta a byla Axiochovou dcerou. Říkají o ní, že podle vzoru jisté Thargélie, Iónky z dávných dob, se pokoušela o nejmočnější muže. Thargélie, v níž se snoubila krása a roztomilost s důstojností, se stýkala s velmi mnoha řeckými muži. Všechny, kdož se k ní přiblížili, dovedla získat pro perského krále a jejich prostřednictvím rozlévala do řeckých měst sémě sympatií pro Peršany, protože její milenci byli lidé velmi mocní a znamenití. Někteří líčí, že si Perikles vážil Aspasiie jakožto ženy moudré a nadané pro politiku. Sám Sokrates leckdy za ní docházel se svými známými a její přátelé k ní vodívali své manželky, aby poslouchaly její řeči, třebaže neprovozovala nijak slušnou a důstojnou živnost, nýbrž zaměstnávala mladé dívky jako hetéry. Aischines vypravuje, že handlíř s dobyt看em Lysikles, člověk nízkého původu a špatné povahy, se stal athénským předákem jen proto, že se s ní po Periklově smrti oženil. A v Platónově dialogu Menexenos, ač jeho začátek je psán v žertovném tónu, je obsažena historická skuteč-

nost potud, že Aspasia byla proslulá svými styky s mnoha Athéňany v oboru řečnictví.

Přece však se zdá, že Periklova láska k Aspasií byla vztahem mileneckým. Měl totiž za manželku svoji příbuznou, jež byla napřed provdána za Hipponíka, s nímž měla syna Kallií, zvaného Boháč. Také s Periklem měla dva syny, Xanthippa a Parala. Později však, když se jim společný život znelíbil, dal jí s jejím souhlasem za manželku jinému muži a sám si vzal k sobě Aspasií, již velice miloval. Denně prý ji líbal jak při odchodu z domova, tak při návratu z agory. V komediích je nazývána nová Omfalé nebo Déianeira, jindy Héra. Kratinos jí však výslovně nazval nevěstkou těmito slovy:

*Héru Aspasií mu zrodila Nemravnice,
nevěstku s čubčima očima.*

Zdá se, že s ní měl Perikles i nemanželského syna, na nějž naráží Eupolis v Démech, vkládaje mu do úst tuto otázku:

Nevlastní můj syn je živ?

a Myrónides mu odpovídá:

*Vždyť už dávno byl by to muž,
kdyby se nestyděl za zlou pověst nevěstky.*

Vypravuje se, že Aspasia byla tak proslulá a slavná, že i Kýros, jenž válčil s králem o vládu nad Peršany, nazval svou nejoblíbenější milostnici Aspasií, kdežto dříve se jmenovala Miltó. Byla původem Fóčanka, Hermotimova dcera. Když pak Kýros padl v boji, byla odvedena ke králi a získala u něho velký vliv. Tohle všechno mi při psaní přišlo na mysl, a opravdu nebylo v mých silách, abych to pominul a vypustil.

25 Periklovi se klade za vinu, že dal odhlasovat válku proti Samu hlavně kvůli Miléfanům na Aspasiiny prosby. Obě obce vedly válku o Priénu a Samští v ní měli převahu. Proto, když je Athéňané vyzvali, aby ustali v boji a ponechali rozhodnutí sporu jim, odepřeli poslechnout. Perikles tedy připlul k Samu a zrušil tamní oligarchii: pak si vyžádal z řad předáků jako rukojmí padesát mužů a tolikéž dětí a dal je dopravit na Lémnos. Také se vypravuje, že každý z oněch rukojmí mu za sebe nabízel jeden talent a ti, kteří si nepřáli v městě demokracii, mu prý dělali ještě četné jiné nabídky. Rovněž Peršan Pissuthnes, jenž choval

k Samským jakousi zvláštní náklonnost, mu poslal deset tisíc zlatáků, přimlouvaje se za město. Leč Perikles nic z toho nepřijal, nýbrž naložil se Samskými podle vlastního uznání, zřídil tam demokracii a odplul zpět do Athén.

Když však Pissuthnes tajně odvezl rukojmí z Lémnu a vrátil je Samským, tito záhy odpadli a i jinak se chystali k válce. Perikles se tedy vypravil proti nim znovu, poněvadž nechtěli žít v pokoji ani se nezalekli, nýbrž dokonce se velmi horlivě usnesli, že svedou zápas o vládu na moři. V prudké námořní bitvě u ostrova zvaného Tragiái Perikles slavně zvítězil a se svými čtyřiceti čtyřmi loďmi porazil sedmdesát nepřátelských, z nichž dvacet bylo dopravních pro vojsko.

26 Hned po vítězství protivníka pronásledoval, zmocnil se přístavu a jal se obléhat Samské, kteří se však i tak stále odvažovali činit výpady a bojovat před hradbami. Když však připlulo z Athén ještě jiné, větší loďstvo a Samští byli úplně obklíčeni, Perikles odplul s šedesáti trojřadkami pryč na širé moře, a to — podle názoru většiny — proto, že se chtěl s foinickými loďmi, jež pluly Samským na pomoc, setkat a utkat co nejdále; podle Stésimbrotá však měl s loďmi namířeno proti Kypru, což je však sotva pravděpodobné. Ať už byl jeho úmysl jakýkoliv, zřejmě se tím dopustil chyby. Jakmile totiž odplul, uvědomil si Melissos, Ithagenův syn, filozof a tehdy samský vojevůdce, svou převahu nad malým počtem nepřátelských lodí a nad jejich nezkušenými veliteli. I přemluvil spoluobčany, aby Athéňany napadli. V bitvě, která se strhla, Samští zvítězili, mnoho nepřátel zajali, mnoho lodí zničili, takže se mohli volně plavit po moři a nadto si opatřili z válečných potřeb vše, co dosud neměli. Aristoteles tvrdí, že Melissos porazil už dříve samotného Perikla na moři.

Samští na oplátku zneuctili athénské zajatce tím, že jim vypálili na čelo sovu, neboť předtím Athéňané vypálili Samským na čelo samskou loď. Je to loď s předkem vyčnávajícím ve tvaru kančího rypáku, značně vydutá a břichatá, takže se hodila jak pro nákladní dopravu, tak i pro rychlou plavbu. Samská se jí říkalo proto, že tam byla vynalezena a zhotovena na rozkaz tyra-na Polykrata. Na ona vypálená znamení je prý skrytá narážka v Aristofanově verši:

Jak velký počet znamení zná samský lid!

27 Sotvaže se Perikles doslechl o pohromě svého vojska, pospíchal mu co nejrychleji na pomoc. Porazil Melissa, jenž se mu postavil na odpor, zahnal ho na útěk a ihned sevřel nepřátele zdí; chtěl totiž nad nepřítelem zvítězit a jeho města dobýt raději za cenu peněz a času než za zranění a nebezpečí svých spoluobčanů. Když už bylo těžké udržet na uzdě Athéňany, kteří byli rozmrzeni takovými průtahy a dychtili po boji, rozdělil celé vojsko na osm částí a dal jim tahat los: oddíl, jenž si vytáhl bílý bob, dostal volno a směl hodovat, zatímco ostatní se museli lopotit. Proto až dodnes lidé, když si hovoří v radovánkách, říkají, že mají bílý den, prý podle onoho bílého bobu.

Eforos tvrdí, že Perikles tehdy použil strojů, které budily obdiv svou novotou. Sestrojil mu je konstruktér Artemón, jenž byl chromý; poněvadž byl k nutným pracím nošen v nosítkách, dostal příjmi Periforétos (tj. kolem nošený). Tento výklad o vzniku jeho jména však vyvrací Hérakleides Pontský, opíraje se o Anakreontovy básně, v nichž se mluví o Artemónu Periforétovi, který žil o několik lidských věků dříve, než byla samská válka a všechny ty události. Říká o Artemónovi, že to byl v životě bázlivý a ulekaný změkčilec a že většinou seděl doma, přičemž dva otroci mu drželi nad hlavou kovový štít, aby na něj nespadlo něco z výšky; když už musel vyjít ven, dal se nosit na nosítkách zavěšených nízko nad zemí, a odtud prý povstalo to příjmení Periforétos.

28 Když se po devíti měsících konečně Samští vzdali, Perikles rozbořil jejich hradby, vzal jim lodí a uložil vysokou pokutu. Část pokuty zaplatili ihned, pravidelné splácení zbytku museli zaručit rukojmími. Dúris Samský uvádí k této válce tragické podrobnosti a viní Athéňany a Perikla z velké ukrutnosti, o níž však žádné zprávy neuvádí ani Thukydidés, ani Eforos, ani Aristoteles. Dúridovu líčení se dá těžko věřit. Perikles prý dal odvést samské velitele lodí a lodní vojáky do Milétu na náměstí a tam je připoutat ke kůlům; teprve po deseti dnech, když už byli ve velmi bídném stavu, nařídil je usmrtit; hlavy jim byly rozbity kyji a těla bez pohřbu pohozena. Dúris ovšem velmi často i tam, kde nemá na věci osobní zájem, nedržívá své výklady v mezích pravdy. Tím spíše se od ní odchýlil zde, kdy zřejmě přehnaně zvětšil utrpení své otčiny, aby pomluvil Athéňany.

Po podrobení Samu se Perikles navrátil do Athén a tam uspo-

řádal smuteční slavnost k uctění památky padlých ve válce. Jak je zvykem, pronesl při ní pohřební řeč, již se hned na místě dostalo velkého obdivu. Když sestoupil z řečnického stánu, všechny ženy ho vítaly a zdobily věnci a stuhami jako vítězného zápasníka. Jen Elpinika k němu přistoupila a pravila: „Opravdu, Perikle, si zasluluješ obdiv a věnce za to, žeš připravil o život tolik našich znamenitých občanů, a to nikoliv ve válce proti Foiničanům nebo Médům, jako můj bratr Kimón, nýbrž v boji proti spojenecké a příbuzné obci.“ Po těchto Elpiničiných slovech se prý Perikles usmál a klidně jí odpověděl Archilochovým veršem

Snad by ses nevoněla, když jsi stará bába.

Na svém vítězství nad Samskými prý si neobyčejně zakládal, jak zaznamenal Ión. Prý se chlubil, že Agamemnón deset let dobýval barbarské město, kdežto on že v devíti měsících dobyl přední a nejmocnější město iónské. A toto sebevědomí nebylo bezdůvodné. Bylo v té válce opravdu hodně nejistoty a hrozilo v ní velké nebezpečí. Nescházelo mnoho, jak praví Thukydidés, a samská obec připravila Athéňany o vládu nad mořem.

29 Později, když se už začaly vzdouvat vlny peloponéské války, přemluvil Athéňany, aby poslali pomoc Kerkýřanům napadeným Korinťany a aby zabrali tento ostrov, vynikající námořní silou, ještě včas, dokud totiž ještě plně nevypukla válka s Peloponésany. Lid pomoc schválil, ale Perikles poslal pouhých deset lodí s vůdcem Lakedaimoniem, Kimónovým synem, jako by si z něho tropil posměch; neboť Kimónův rod se vyznačoval velkou přichylností ke Sparťanům. Jen proto, aby Lakedaimonios v případě neúspěchu své výpravy mohl být ještě více obviňován ze sympatií ke Spartě, dal mu tak málo lodí a poslal ho proti jeho vůli, jakož vůbec stále utiskoval Kimónovy syny, předhazuje jim, že ani svými jmény nejsou athénskými občany, nýbrž cizinci. Jeden z nich se totiž jmenoval Lakedaimonios, druhý Thessalos, třetí Éleios, a také matkou všech tří prý byla Arkadanka. Když s ohledem na těch deset trojřadek slyšel mnoho tvrdých výtek, že pro ty, kdož jich potřebují, jsou jen malou pomocí, zato však velkou zámlinkou k útokům pro politické odpůrce, poslal na Kerkýru dodatečně větší počet lodí, ty však tam dorazily až po bitvě.

Ke Korinťanům, kteří plní rozhořčení žalovali ve Spartě na Athény, se připojili Megařané. Ti si stěžovali, že z každého trhu

a z každého přístavu, kde nabudou vrchu Athéňané, jsou jimi vytlačováni a vyháněni, což odporuje všem právním dohodám a přísahám uzavřeným mezi Řeky. Také Aigiňané si myslili, že se jim děje křivda a trpí násilí, a proto tajně prosili Sparťany o pomoc, neboť veřejně žalovat na Athény se neodvážili. Zároveň odpadla i Poteidaia, město, jež sice bylo poddáno Athéňanům, avšak bylo osadou korintskou. Athéňané ji oblehli, což jen urychlilo vypuknutí války. Do Athén byla poslána v ten čas poselstva, zejména též spartský král Archidamos, jenž se snažil vyřešit většinu stížností smírnou cestou a spojence uchlácholit. Kdyby si byli Athéňané dali říct, zrušili usnesení proti Megařanům a smířili se s nimi, ostatní příčiny, jak se zdá, by nebyly stačily vyvolat válku. Protože se však Perikles zásadně stavěl proti jakémukoli dohodě a popichoval lid, aby nic neslevoval ze svého nepřátelství vůči Megařanům, má on jediný vinu na té válce.

30 Vypravuje se, že když ze Sparty přišlo v této věci do Athén poselstvo, dovolával se Perikles jakéhosi zákona, jenž zakazuje odstranit desku, na níž bylo napsáno ono usnesení. Tu prý jeden z poslů, Polyalkes, řekl: „Neodstraňuj ji tedy, stačí, když ji obrátíš na druhou stranu; to přec žádný zákon nezakazuje.“ Byl to sice vtipný výrok, nicméně Perikles neustoupil ani o krok. Patrně choval zvláštní nenávisť k Megařanům. Před lidem však uváděl proti nim tu zásadní příčinu, že zabrali pro sebe kus posvátného pozemku. Prosadil návrh, aby byl vyslán k nim i do Sparty s žalobou na Megařany.

Tento Periklův návrh byl jakýmsi ospravedlněním jeho samého jako člověka rozvážného a mírumilovného. Když však vyslaný hlasatel Anthemokritos zahynul, jak se zdálo, vinou Megařanů, podal proti nim Charinos návrh, aby jim bylo bez vyhlášení vypovězeno nesmířitelné nepřátelství, aby každý Megařan, jenž vstoupí na atickou půdu, byl potrestán smrtí, aby vojevůdcové při obvyklé přísaze přísahali ještě na to, že každý rok vpadnou dvakrát do megarského území, a Anthemokritos aby byl pohřben u Thriaské brány, jež se nyní nazývá Dipylon. Megařané však popírali svou účast na Anthemokritově vraždě a příčinu nenávisti svalovali na Aspasiu a Perikla; za důkaz uváděli též ony všeobecně každému známé verše z komedie Acharňané:

*Nevěstku Simaithu ukradnou mladici
opilí kottabem cestou do Megar;
potom Megarští, česnekem rozbolestnění,
ukradli zas dvě nevěstky Aspasiiny.*

31 Jak to tedy bylo se začátkem války, je těžko poznat; všichni však shodně dávají za vinu Periklovi, že usnesení nebylo zrušeno. Někteří říkají, že stál tak neochvějně na svém z mužné hrlosti, promyšleně a s nejlepším úmyslem, poněvadž soudil, že takové výzvy jsou zkouškou jeho povolnosti a ústup že by byl příznáním slabosti; podle jiných odmítl spartské návrhy spíše z jakési samolibosti a z touhy po vítězném prosazení vlastní síly.

Ze všech příčin nejhorší, přitom však nejprůkaznější je ta, jež se líčí asi takto: Sochař Feidias, jak už bylo řečeno, přijal zakázku na zhotovení sochy bohyně Athény. Byl Periklovým přítelem a měl u něho největší vliv. Už tím si získal mnoho závistivých nepřátel. Jiní zase chtěli na jeho osobě vyzkoušet lid, jak by se asi stavěl k případné obžalobě Perikla. I přemluvili jednoho z Feidiových pomocníků, jakéhosi Menóna, že si sedl na agoře jako prosebník a prosil o záruku bezpečnosti pro případ, že podá udání na Feidiu. Když se lid postavil za tohoto člověka, byla jeho žaloba projednána ve sněmu, leč žádná krádež nebyla Feidioví prokázána. Feidias totiž na Periklovu radu hned od počátku práce upevňoval a pokládal zlato na soše tak, že bylo zcela snadné je sejmout a přesvědčit se o jeho váze, což také skutečně museli žalobci na Periklův příkaz tentokrát udělat. Jako těžké břímě však spočívala na Feidioví závist těch, kdož mu nepřáli slávu jeho výtvorů. Zvláště je dráždilo, že když tvořil na Athéně štítě válku s Amazonkami, zobrazil tam sám sebe, a to v podobě lysého starce, jenž oběma rukama drží ve výši kámen. Také tam vložil překrásnou podobiznu Perikla, jak bojuje s Amazonkou. Velmi znamenitě tam byl podán obraz napřažené ruky: Perikles v ní držel kopí před svou tváří, jako by chtěl zakrýt svou podobu, jež však přesto byla z obou stran dobře viditelná. Feidias byl proto uvržen do vězení a tam onemocněv zemřel; někteří však říkají, že se tak stalo účinkem jedu, jež mu podali Periklovi nepřátelé, aby naň uvrhli podezření. Žalobce Menóna lid na Glaukónův návrh osvobodil ode všech daní a přikázal strategům, aby se postarali o jeho bezpečnost.

32 Asi v téže době byla obžalována i Aspasia, a to z bezbožnosti. Žalobu podal skladatel komedií Hermippos; ten ji kromě toho obvinil, že přijímá svobodné ženy, jež se stýkají s Periklem. Diopethes podal též návrh, aby byli obžalováni i ti, kdož nevěří v bohy nebo vykládají o věcech nadpozemských, chtějí tak přes Anaxagoru uvalit podezření i na Perikla. Když lid tyto pomluvy ochotně přijímal, byl hned schválen návrh, jež podal Drakontides, aby Perikles předložil vyúčtování obecních peněz pryтанům a soudcové aby si vzali kaménky z oltáře bohyně a hlasovali o rozsudku na Akropoli. Hagnón však dosáhl zrušení této části usnesení a navrhl, chce-li někdo někoho žalovat ze zpronevěry, z uplácení nebo z nezákonného obohacování, aby v takové žalobě vyneslo rozsudek tisíc pět set soudců.

Pokud šlo o Aspasiu, Periklovi se podařilo dosáhnout osvobozujícího rozsudku, avšak, jak praví Aischines, musel za ni před soudem prolít velmi mnoho slz a snažně se soudců doprošovat. Anaxagoru potají odstranil a poslal pryč z města. Poněvadž se ve Feidiově procesu střetl s lidem, měl obavy z jeho soudu, a proto se snažil rozdmýchat nastávající válku, jež zatím jen skrytě doutnala. Doufal totiž, že rozptýlí obvinění svých protivníků a otupí jejich závist, až obec ve velké tísní a nebezpečí svěří svou záchranu jemu jedinému pro jeho vážnost a moc. To jsou tedy příčiny, pro které nechtěl dopustit, aby lid přistoupil na návrhy Sparťanů. Čistou pravdu však nezná nikdo.

33 Sparťané, kteří si byli dobře vědomi toho, že po odstranění Perikla budou Athéňané daleko povolnější, žádali, aby Athéňané ze sebe smyli kletbu, kterou byl postižen Periklův rod z matčiny strany, jak o tom vypravuje Thukydidés. Tento pokus se však svým původcům obrátil v pravý opak: místo podezření a pomluvy získal Perikles u svých spoluobčanů ještě větší důvěru a úctu, neboť viděli, jak právě nepřátelé Athén ho nejvíce nenávidí a nejvíce se ho bojí. Proto také ještě dříve, než Archidamos s Peloponésany vpadli do Atiky, prohlásil Perikles k Athéňanům, že dá i své pozemky i své statky obci, jestliže snad Archidamos vše ostatní v Atice zpustoší a jen jeho majetek nechá beze škody, ať už pro pohostinné přátelství mezi nimi uzavřené, nebo proto, aby tím jeho nepřátelům poskytl důvod k podezření.

Sparťané se svými spojenci vskutku vtrhli s velkým vojskem

do Atiky, vedeni králem Archidamem, a pustošice zemi, postoupili až k Achárnám. Zde se položili táborem, poněvadž si mysleli, že Athéňané něco takového nestrpí, nýbrž že se z hněvu a hrlosti s nimi pustí do boje. Periklovi se však zdálo příliš nebezpečné zahájit bitvu, v níž šlo o samo město, proti šedesáti tisícům peloponéských a boiótských těžkooděnců (tak velký počet jich totiž byl při prvním vpádu). Ty, kteří chtěli bojovat a byli plni rozhořčení nad tím, co se děje, uchlácholil těmito slovy: „Podřezané a poražené stromy zas rychle narostou, ale nahradit padlé lidi není snadná věc.“ Lidový sněm však nesvolával, poněvadž se obával, že by mohl být k něčemu přinucen proti své vůli. Počínal si jako velitel lodi; ten, když se na moři blíží smrš, všechno uklidí na své místo, dá napnout lana a spoléhá jen na své znalosti, aniž si přitom všímá slz a proseb cestujících stěželných mořskou nemocí a poděšených. Právě tak Perikles: dal zavřít městské brány a kvůli bezpečnosti vše obsadil hlídkami. Řídil se přitom svým rozumem a nic nedal na pokřik nespokojenců. Četní přátelé naň doléhali prosbami, právě tak četní nepřátelé hrozbami a výtkami. Davy zpívaly potupné písničky a popěvky a zpupně tupily jeho velení, že je zbabělý a vydává vše napospas nepřátelům. Už začínal útočit i Kleón, který lovil přízeň lidu, využívaje pro své účely obecného roztrpčení proti Periklovi, jak o tom jasně svědčí tyto Hermippovy anapesty:

*Vládce satyrů, proč se ti nechce
do ruky uchopit kopí, proč vedeš
hovory děsivé o válce stále,
v srdci jsa bázlivý jako Teles?
Na tvrdém brusu když brousí se nožik,
samým strachem ti cvakají zuby,
zuřivý Kleón jak tě kouše.*

34 Perikles se však ničím z toho nedal ovlivnit, mírně a mlčky snášel potupu a nenávisť. Vyslal sto lodí proti Peloponésu, sám však s nimi neodplul, nýbrž zůstal doma a udržoval v městě přísný pořádek, až se Peloponésané zase vzdálili. Přestože vynakládal všemožnou péči, lid byl válkou nespokojen; proto si jej hleděl získat rozdáváním peněz a přiděloval dobytá území. Vyhnal totiž všechny Aigiňany a losováním rozdělil os-

trov Athéňanům. Z utrpení nepřátel čerpali i oni jakousi útěchu, neboť ti, kteří pluli kolem Peloponésu, vyplnili rozsáhlé území i s vesnicemi a malými městy, a na souši sám Perikles vpadl do megarského území a celé je zpusťil.

Bylo zřejmo, že nepřátelé, kteří sice způsobili Athéňanům velké škody na souši, ale nemění od nich utrpěli na moři, by nebyli protahovali válku příliš dlouho, nýbrž by jí byli zakrátko zanechali, jak to hned na samém počátku Perikles předpověděl. Ale vtom jakýsi božský zásah zvrátil lidské záměry. V Athénách totiž vypukl zhoubný mor a kosil občany nejlepšího věku, hlavní sílu obce. Lidé, zle jim trpíce na těle i na duchu, vesměs vylévali svůj hněv na Perikla. Jako nemocní v horečkách ztrácejí smysly a vrhají se na lékaře nebo otce, tak i Athéňané napadali Perikla. Dali se totiž přesvědčit jeho nepřáteli, že mor je způsoben velikým soustředěním venkovského obyvatelstva do města; v letním žáru prý musí spousta lidí namačkaných na sebe žít v malých přibytcích a dusných boudách, zatímco dříve byli zvyklí volnému pohybu na čistém vzduchu; za to prý může ten, kdo za války nahnal venkovský lid za hradby a k ničemu ho nepoužívá, nýbrž dovoluje, aby se jako zavřený dobytek nakazili jeden od druhého, aniž jim dopřeje nějaké změny nebo zotavení.

35 Ve snaze zjednat nápravu a způsobit nepřátelům škodu vystrojil sto padesát lodí, naložil na ně velké množství dobře vyzbrojených těžkooděnců a jezdců a chystal se vyplout. U spoluobčanů vzbudil tímto podnikem velké naděje, kdežto u nepřátel nemění strach z tak velké síly. Když už posádky byly na lodích a Perikles vstoupil na svou trojradku, došlo najednou k zatmění slunce, nastala tma a všechny zachvátil strach, jako by šlo o nějaké zlé znamení. Když Perikles viděl, jak ustrašený kormidelník neví, co dělat, podržel před jeho tvář svůj plášť, zahalil mu jím oči a zeptal se, zda to pokládá za nějaké neštěstí nebo za znamení něčeho zlého. Ten odpověděl, že nikoliv. Nato mu řekl Perikles: „Což je v tom nějaký rozdíl? Snad nejvýše ten, že zatmění slunce je způsobeno něčím větším, než je můj plášť.“ Takto se vypravuje ten příběh ve školách filozofů.

Během té výpravy, jak se zdá, však nedosáhl žádného takového úspěchu, aby odpovídal tak důkladným přípravám. Při obléhání posvátného Epidauru měl sice naději na jeho dobytí, ale

nepoštětilo se mu to pro mor. Když totiž propukl, hubil nejen vojáky, nýbrž i ty, kdož se jakýmkoli způsobem dostali do styku s vojskem. Proto se pokoušel uchlácholit Athéňany, kteří naň byli velmi rozezleni, a dodat jim novou odvalu. Leč dříve než jim mohl rozmluvit hněv a změnit jejich smýšlení, rozhodli se o něm hlasovat. Bylo odhlasováno, aby byl zbaven vrchního velení a potrestán peněžitou pokutou, jejíž výše bývá udávána různě v mezích od patnácti až do padesáti talentů. Žalobu podal podle Idomenea Kleón, podle Theofrasta Simmias, kdežto Hé-
rakteides Pontský jmenuje Lakrateida.

36 Nepřízeň občanů neměla mít dlouhého trvání, poněvadž lid rázem zanechal svého hněvu jako včela, jež jenom jednou bodne svým žihadlem. Neutěšené však byly jeho rodinné poměry, neboť jednak přišel morem o mnoho příbuzných, jednak už dlouho mu ztrpčovaly život domácí různice. Xanthippos, starší z jeho manželských synů, byl sám povahou marnotratný, a nadto měl mladou a náročnou ženu, dceru Teisandra, Epilykova syna. Xanthippos těžce snášel puntičkářskou přesnost svého otce, jenž mu odpočítával peněz poskrovnu a v odměřených dávkách. Poslal si tedy k jednomu ze svých přátel a dal si od něho vyplatit peníze jakoby na Periklův příkaz. Když se později věřitel hlásil o své peníze, Perikles naň dokonce podal žalobu. Mladý Xanthippos se proto velice rozhněval a tupil svého otce především tím, že veřejně pro smích vyprávěl o otcových zábavách a rozhovorech, jež mívával se sofisty. Například když jednou kdosi při pětiboji neúmyslně zasáhl oštěpem Epitima Farsalského a usmrtil ho, řešil prý po celý den s Prótagorou problém, koho je třeba z hlediska absolutní spravedlnosti pokládat za viníka té nehody, zda oštěp či spíše vrhače, nebo rozhodčí při závodu. Kromě toho, podle Stésimbrotu, Xanthippos roznesl mezi lid onu pomlouvačnou historii týkající se jeho manželky, a vůbec prý mezi otcem a synem zůstal nesmiřitelný rozpor až do mladíkovy smrti, neboť Xanthippos zemřel během moru. Perikles tehdy ztratil i svou sestru, velký počet příbuzných a z přátel mnoho těch, kdo mu nejučinněji pomáhali při správě obce.

Přesto však zůstal neotřesen a zachoval si uprostřed těch ran rozvážnost a duševní velikost. Nikdo ho neviděl, že by byl zaplakal buď při pohřbu nebo později nad hrobem někoho ze svých blízkých. Teprve když ztratil i posledního ze svých man-

želských synů, Parala, zármutek jej zlomil. Snažil se sice ovládnout své pohnutí a zachovat mužný klid, ale když k mrtvému kladl věnec, zachvátil jej při pohledu na něj takový žal, že propukl v pláč a z očí mu proudem vytryskly slzy, ač se mu v celém ostatním životě nikdy nic takového nepříhodilo.

37 Když obec za války vyzkoušela ostatní vojevůdce a řečníky, bylo zřejmo, že nikdo z nich nemá dostatečnou vážnost a důstojnost, aby se mohl s plnou zodpovědností postavit v čelo obce. Tu se jim po něm zastesklo a opět ho povolali na řečníště i do místnosti strategů. Žalem sklíčený Perikles však ležel doma a o nic nejevil zájem. Teprve Alkibiades a ostatní přátelé ho přemluvili, aby se vrátil na veřejnost. Když se mu lid omluvil za nevděk, ujal se opět správy obce a byl zvolen strategem.

Potom požádal, aby byl zrušen zákon o nemanželských dětech, jež on sám kdysi navrhl. Šlo mu o to, aby pro nedostatek pravoplatných potomků úplně nezaniklo jeho jméno i rod. S tím zákonem to bylo takto: Když před dávnými časy byl Perikles na vrcholu moci a měl, jak už bylo řečeno, manželské syny, navrhl zákon, aby athénským občanem byl jenom ten, jehož oba rodičové byli Athéňané. Později poslal egyptský král jako dar pro lid čtyřicet tisíc medimnů pšenice, jež se měly rozdělit mezi občany. A tu se na základě onoho zákona konalo mnoho procesů proti levobočkům, jejichž původ až dosud byl neznám a také nikoho nezajímalo. Mnozí lidé se též stali obětí udavačů. Na pět tisíc lidí bylo usvědčeno a prodáno do otroctví. Těch, kterým po vyšetřování zůstalo občanské právo a byli uznáni za Athéňany, bylo čtrnáct tisíc čtyřicet. Ačkoliv bylo neslychané, aby zákon, jenž byl uplatněn proti tolika lidem, byl zase na podnět svého navrhovatele zrušen, přece jen rodinné neštěstí, jež postihlo Perikla jako trest za jeho bývalou zpupnost a pýchu, Athéňany dojalo. Uznali, že osud ho už dostatečně potrestal a jeho prosba odpovídá lidské přirozenosti. Proto svolili, aby zapsal svého nemanželského syna do své frátrie a dal mu své jméno. Když tento syn později zvítězil v námořní bitvě u Arginů nad Peloponésany, lid ho i s jeho spoluvědci odsoudil k smrti.

38 V této době, jak se zdá, Perikla zachvátil mor. Nemoc však nepropukla tak náhle, jak tomu bylo v jiných případech, a neměla prudký vývoj, nýbrž postupovala abych tak řekl plíživě a vlekla se různými proměnlivými obdobími, přičemž zvolna

stravovala tělo a podrývala síly duševní. Theofrastos předkládá na jednom místě svých Povahopisů otázku, zda povaha podléhá vlivem životních okolností změnám a zda účinkem tělesných útrap může ztratit svou původní sílu. V této souvislosti vypravuje, že Perikles, když ho v nemoci přišel navštívit jeden přítel, mu ukázal amulet, jež mu ženy zavěsily kolem krku, jako by mu chtěl ukázat, že už je to s ním velmi zlé, jestliže si dá líbit takovou hloupost.

Když se už blížil konec, seděli kolem něho nejlepší z občanů společně s jeho zbylými přáteli, rozmlouvali o tom, jak veliká byla jeho zdatnost a moc, a ještě jednou si připomínali jeho úspěchy a počet vítězných znamení; dal jich totiž devět postavit pro svou obec jako velitel a vítěz. Rozmlouvali spolu o těchto věcech, domnívajíce se, že je už v bezvědomí a nic nevnímá. On však všemu dobře rozuměl. Najednou je přerušil a pravil, že se diví, že u něho chválí a připomínají si jen takové činy, jaké bývají leckdy jen darem štěstěny a podaří se i mnoha jiným vojevůdčům, o tom nejkrásnějším a největším však mlčí. „Ani jeden athénský občan,“ řekl, „neoblekl mou vinou smutek.“

39 Je tedy tento muž podivuhodný nejen pro svou mírnost a laskavost, s jakou si počínal za své bohaté činnosti a uprostřed velikých protiventství, nýbrž zejména pro svoji ušlechtilost, když za svou nejkrásnější zásluhu pokládal tu skutečnost, že jeho veliká moc ho nikdy nestrhla k závisti nebo hněvu a že žádného z nepřátel nepokládal za nesmiřitelného. Podle mého mínění se ono jeho dětinsky hloupé a pyšné příjmení Olympský stává nezavadným a vhodným, pokud tím slovem byla označována jeho vlídná povaha a způsob života při vši moci čistý a bezúhonný. Vždyť i o bozích soudíme, že vládou a kralují světu proto, že od nich pochází všechno dobré, kdežto zlé je jim zcela cizí. Nelze přec věřit básníkům, kteří nás uvádějí v omyl nejnesmyslnějšími domněnkami a často bývají usvědčeni ze lži vlastními výplody své fantazie. Vždyť na jedné straně nazývají místo, kde podle nich bydlí bohové, sídlem bezpečí a klidu, jež nezná víchřic ani mračen a je od věků stále stejně zalito jemnou září a nejčistším světlem, protože takové prostředí se prý nejlépe hodí pro blažené a nesmrtelné bytosti; na druhé straně však líčí bohy jako bytosti plně neklidu, zlovůle, hněvu a jiných vášní, jež by neslušely ani rozumným lidem. Leč to zas už bude patřit jinam.

Vývoj událostí dal Athéňanům brzy poznat, co pro ně Perikles znamenal, a proto v nich očividně rostla touha po něm. Ti, kdo za jeho života těžce nesli jeho moc v domněni, že je staví do přítomnosti, jakmile jim ustoupil z cesty, činili pokusy s jinými řečníky a vůdci lidu, ale nakonec museli přiznat, že se dosud nenarodil člověk, jenž by byl při své vznešenosti vyrovnanější a při své laskavosti ctihodnější. Jeho moc, jež budívala odpor a byla dříve nazývána monarchií a tyranii, jak se nyní ukázalo, byla spásnou záštitou ústavy, neboť po jeho smrti zachvátila obec zkáza v podobě úplného mravního rozkladu, kdežto pokud on byl živ, tiskl toto zlo tak pevně k zemi, že se nemohlo projevit na veřejnosti, a tak zabránil, že se nerozbuželo ve zlo nevyhléditelné.

Fabius Maximus

I Takový byl Perikles podle toho, co pamětihodného nám o něm zachovala tradice. Nyní se však obrátíme k Fabiovu životopisu.

Pověst vypravuje, že jedna z nymf — podle jiných to byla jedna z místních žen — se oddala na břehu řeky Tibery Héraklovi a z tohoto spojení se narodil Fabius, muž, jenž se stal praotcem velikého a v Římě proslulého rodu Fabiů. Jiní zase vypravují, že nejstarší členové tohoto rodu lovili zvěř do vykopaných jam, a proto byli původně zvaní Fodiové; neboť dodnes latinské slovo *fossae* znamená jámy a *fodere* vykopati; časem se pak dvě hlásky pozměnily a vzniklo slovo Fabiové.

Z tohoto rodu vzešlo mnoho velikých mužů. Od největšího z nich, Rulla, jemuž Římané proto dali příjmení Maximus, pocházel ve čtvrtém pokolení náš Fabius Maximus, o kterém zde píšeme. Podle tělesné známky měl přízvisko Verrucosus (Bradavičnatý); měl totiž nad horním rtem malou bradavici. Druhé příjmení, Ovicula, znamenající Ovečka, mu bylo dáno už v dětství pro jeho mírný a pomalý způsob jednání. Byl klidný a tichý, jen s velkou opatrností se účastnil dětských zábav, učil se pomalu a pracně, vůči svým druhům byl dobrosrdečný a poddajný; u těch, kdož ho neznali blíže, budil dojem, že je poněkud hloupý a lenivý. Jen málo lidí si v jeho povaze uvědomovalo pevnost, vyvěrající z hlubin ducha, duševní mohutnost a sílu lva.

Politické události ho však postupem doby probudily a brzy jasně ukázal všemu lidu, že jeho zdánlivá nečinnost je ve skutečnosti duševní vyrovnaností, jeho opatrnost rozvážností a jeho zásadní nevášnivost a neotřesitelná klidnost vytrvalostí a pevností. Poněvadž viděl, jak důležitá je politická činnost a jak četné jsou války, jednak otužoval pro války své tělo jakožto zbraň danou člověku od přírody, jednak cvičil svou řeč, nástroj to k přemlouvání lidu, takže byla v dokonalé shodě s celým způsobem jeho života: nebylo v ní vyumělkovanosti ani prázdné demagogické líbivosti, nýbrž odrážel se v ní hluboký duch, projevující se typicky užíváním hojných úsloví, jež prý se převělice